

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดอาญามีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการข่มขู่และในขณะที่ต้องโทษจำคุกอยู่นั้นก็ประสงค์ที่จะเปลี่ยนอาชญากรให้ปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมนิสัยและทัศนคติก่อนที่จะได้รับการปล่อยตัวออกสู่สังคมภายนอกเรือนจำและไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก เพื่อเป็นการตัดโอกาสกระทำความผิดซ้ำ อันถือเป็นตัวชี้วัดประสิทธิภาพของการบังคับโทษจำคุกที่สำคัญประการหนึ่ง แต่การบังคับโทษจำคุกในประเทศไทยที่กระทำอยู่ในปัจจุบันกลับมุ่งกระทำที่ตัว “ผู้ต้องโทษ” เพื่อแก้แค้น ทดแทนเป็นหลัก ผู้ต้องโทษจำคุกจึงอยู่ในสถานะเป็นเพียง “กรรมของการบังคับโทษ” กล่าวคือ เป็นการลงโทษเพื่อตอบสนองความรู้สึกและความต้องการของคนในสังคม แต่มิได้ตอบสนองวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุกอย่างแท้จริงที่มุ่งให้ผู้กระทำความผิดสามารถดำรงชีวิตในอนาคตโดยปราศจากการกระทำความผิด สามารถกลับตัวเป็นคนดี และมีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยเมื่อมีการลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดจนครบกำหนดเวลาแล้ว ผู้นั้นจะต้องสามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมปกติได้ ทั้งนี้การลงโทษจำคุกจะต้องไม่ทำลายบุคลิกภาพของผู้ถูกบังคับโทษ และต้องมีความสอดคล้องกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตามรัฐธรรมนูญ อีกทั้งผู้ถูกบังคับโทษต้องได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย หรือมีหลักประกันการบังคับโทษโดยกฎหมาย อันจะเป็นการยกระดับผู้ต้องโทษจำคุกให้มีสถานะเป็น “ประธานของการบังคับโทษ”¹ และสามารถให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องโทษจำคุกตามสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังได้อย่างเต็มที่

เนื่องด้วยการที่เรือนจำหรือทัณฑสถานของไทยในปัจจุบันยังไม่มีความสามารถอย่างเต็มที่ในการรองรับหลักการบังคับโทษให้เป็นไปตามมาตรฐานสากลจึงทำให้ไม่สามารถให้ความคุ้มครอง รับรองสิทธิของผู้ต้องขังได้อย่างเพียงพอ และไม่สามารถดูแลผู้ต้องขังได้อย่างทั่วถึง ทั้งนี้จะต้องขึ้นอยู่กับตัวผู้ต้องขังนั้นเองว่าจะสามารถปรับตัวทนนอยู่กับสภาพและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ภายในเรือนจำหรือทัณฑสถานที่ตนถูกต้องขังอยู่ได้มากน้อยเพียงใด ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้

¹ จาก วิกฤตราชทัณฑ์ วิกฤตติกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (น. 104-105), โดย ธาณี วรภัทร์ ก, 2554, กรุงเทพฯ: วิทยุชุมชน.

เกิดปัญหาในทางปฏิบัติตามมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ต้องขังสูงอายุ (Elderly Prisoners) ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีปัญหาและมีความต้องการเฉพาะด้าน มักจะมีความเจ็บป่วยได้ค่อนข้างง่าย มีโรคประจำตัว มีปัญหาสุขภาพ หย่อนความสามารถในการทำงานในเรือนจำ และสมควรที่จะได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิด และได้รับการปฏิบัติอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับสภาวะทางด้านร่างกาย จิตใจ และสภาพสังคม ซึ่งทางเรือนจำเองก็ยังไม่มีความพร้อมที่จะจัดสรรสวัสดิการและสงเคราะห์ผู้ต้องขังกลุ่มนี้เป็นพิเศษได้มากกว่าผู้ต้องขังทั่วไป เพราะยังประสบปัญหาต่าง ๆ ได้แก่ ด้านงบประมาณ บุคลากร โดยเฉพาะบุคลากรทางการแพทย์ซึ่งมีความจำเป็นอย่างมากสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ อาคารสถานที่ รวมทั้งปัญหาการดำเนินงานของกรมราชทัณฑ์ เป็นต้น จึงทำให้ผู้ต้องขังสูงอายุที่ต้องรับโทษจำคุกอยู่ในเรือนจำต่าง ๆ ต้องได้รับความยากลำบากและทุกข์ทรมานในการดำเนินชีวิตยิ่งไปกว่าบทลงโทษที่ได้รับ

ผู้ต้องขังสูงอายุจึงไม่เหมาะสมที่จะใช้การบังคับโทษจำคุกเพราะอาจมีความเสี่ยงต่อสุขภาพ อนามัย และชีวิตของผู้ต้องขังนั่นเอง ดังจะเห็นได้จากคดีตัวอย่าง นักโทษหญิงพิมพ์ใจ แก้วศรี อายุ 72 ปี เสียชีวิตในขณะที่ต้องขังอยู่ในเรือนจำในข้อหาบุกรุกอยู่อาศัยในที่ดินของผู้อื่น ซึ่งศาลจังหวัดปทุมธานีมีคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุกเป็นเวลา 6 เดือน ภายหลังจากที่เข้ารับโทษจำคุกเพียง 1 เดือน ก็เสียชีวิตลงในเรือนจำจังหวัดปทุมธานี² อีกคดีหนึ่งที่โด่งดังมากคือ “คดีอากง” หรือนักโทษชายอำพล ตั้งนพกุล อายุ 61 ปี เสียชีวิตในขณะที่ต้องขังอยู่ในเรือนจำ ซึ่งศาลมีคำพิพากษาให้ลงโทษนายอำพล ฐานหมิ่นประมาท คุณหมื่น หรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายพระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 ให้จำคุกทั้งสิ้น 20 ปี หลังจากที่ได้รับโทษจำคุกได้ประมาณ 1 ปีเศษ ก็เสียชีวิตลง³ นอกจากการจำคุกผู้ต้องขังสูงอายุจะก่อให้เกิดความเสี่ยงและอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย ตลอดจนสภาพจิตใจของผู้ต้องขังเองแล้วยังเป็นภาระของทางเรือนจำในการที่จะต้องจัดหาสถานที่ที่เหมาะสม เครื่องมือเครื่องใช้ อุปกรณ์สำหรับการดำรงชีพ อีกทั้งสถานพยาบาลสำหรับการตรวจรักษาโรค และบุคลากรทางการแพทย์สำหรับการรักษาพยาบาลอย่างใกล้ชิดและให้ทันทั่วถึง ซึ่งในปัจจุบันเรือนจำ ทัณฑสถานทุกแห่งยังคงประสบปัญหาเหล่านี้อยู่ การมีผู้ต้องขังสูงอายุอยู่ในเรือนจำก็ย่อมจะเป็นการทวีความรุนแรงของปัญหาทำให้รัฐต้องรับภาระ

² ข่าวสด. (2556). *สลดคุณยายตายในคุก สู้คดีไม่ยอมรื้อบ้าน*. สืบค้น 20 พฤศจิกายน 2557, จาก http://www.khaosod.co.th/view_newsonline.php?newsid=TVRNM05qVTNORGt3T0E9PQ

แนวหน้า. (2556, 16 สิงหาคม). *ศาลสั่งขัง 6 เดือนคุณยายวัย 72 ปีข้อหาบุกรุกที่ดินสุดท้ายตายในคุก*. สืบค้น 20 พฤศจิกายน 2557 จาก <http://www.naewna.com/local/64543>

³ Kapok. (2555, 8 พฤษภาคม). *ย้อนคดีอากงเหตุส่ง SMS ผิด ม. 112*. สืบค้น 20 พฤศจิกายน 2557, จาก <http://highlight.kapook.com/view/70992>

เพิ่มสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของการลงโทษจำคุกตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น แล้วจะพบว่าวัตถุประสงค์ดังกล่าวนำมาใช้กับผู้ต้องขังสูงอายุได้แต่เพียงบางส่วนเท่านั้น เพราะวัตถุประสงค์ในการลงโทษจำคุกบางประการไม่มีความจำเป็นและไม่มีความสอดคล้องกับสภาวะทางด้านร่างกาย จิตใจ บุคลิกภาพและความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังสูงอายุ เนื่องจากโอกาสในการกลับไปกระทำความผิดซ้ำย่อมมีน้อยหรืออาจเป็นไปได้เลย อีกทั้งยังไม่พบว่าผู้ต้องขังในกลุ่มที่เป็นผู้ต้องขังสูงอายุนี้จะเป็นกลุ่มเสี่ยงหรือเคยก่อให้เกิดความวุ่นวายหรือสร้างปัญหาการปกครองเรือนจำ⁴

ปัจจุบันมีผู้ต้องขังสูงอายุอยู่ในเรือนจำ ทัณฑสถานทั่วประเทศรวมทั้งสิ้นเป็นจำนวนถึง 4,198 คน โดยแบ่งออกเป็นช่วงอายุระหว่าง 60 - 69 ปี จำนวน 3,559 คน (เป็นชายจำนวน 2,673 คน เป็นหญิงจำนวน 886 คน) ช่วงอายุระหว่าง 70 - 79 ปี จำนวน 558 คน (เป็นชายจำนวน 443 คน เป็นหญิงจำนวน 115 คน) ช่วงอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไปจำนวน 81 คน (เป็นชายจำนวน 66 คน เป็นหญิงจำนวน 15 คน) ซึ่งผู้ต้องขังที่มีอายุมากที่สุดนั้นมีอายุถึง 95 ปี ทั้งที่ผู้ต้องขังกลุ่มนี้ เป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการหลบหนี การกระทำความผิดวินัยเรือนจำต่าง ๆ และเป็นกลุ่มที่จำเป็นต้องได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิดทั้งทางด้านสภาพจิตใจ สุขภาพร่างกายมากกว่าวัยอื่น ๆ แต่จะเห็นได้ว่าการบังคับโทษของประเทศไทยจะปฏิบัติต่อผู้ต้องขังภายใต้หลักเกณฑ์เดียวกัน มิได้เล็งเห็นความสำคัญในการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังสูงอายุอย่างเพียงพอ จึงสมควรมีการปรับเปลี่ยนแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุให้ได้รับการปฏิบัติอย่างเหมาะสม ทั้งนี้ การจัดสรรอาคารสถานที่สำหรับผู้ต้องขังสูงอายุก็น่าดี การจัดหาบุคลากรเพิ่มเติมก็น่าดี การจัดให้มีบริการทางการแพทย์อย่างใกล้ชิดแก่ผู้ต้องขังสูงอายุก็น่าดี เป็นเรื่องที่สามารถทำได้ยาก เพราะปัจจุบันเรือนจำทัณฑสถานทุกแห่งประสบปัญหาเหล่านี้มาเป็นระยะเวลาที่ยาวนานและยังไม่สามารถแก้ไขได้ ผู้เขียนจึงเห็นว่าการนำมาตรการแทนการจำคุกในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การควบคุมโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ การใช้มาตรการบริการสังคม ปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด มาตรการพักการลงโทษแบบมีเงื่อนไข มาใช้แก่ผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศไทยน่าจะเป็นทางออกที่ดี ซึ่งเรื่องนี้ประเทศต่าง ๆ เช่น ประเทศอังกฤษ สาธารณรัฐฝรั่งเศส และประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการนำมาตรการเหล่านี้มาใช้ ซึ่งสามารถให้ความคุ้มครองสิทธิ

⁴ จาก “การพัฒนากิจกรรมสิ่งแวดลอมสร้างสรรค์เพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังสูงอายุ: กรณีศึกษาเรือนจำจังหวัดอุดรดิษฐ์,” โดย ชัยวัฒน์ รัตนวงศ์ อุดม คำขาด และประภาพร มโนรัตน์, 2555 (พฤศจิกายน), *วารสารวิจัยสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, ฉบับพิเศษ, น. 3.

⁵ จาก *สถิติเด็กติดผู้ต้องขัง ผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์ ผู้ต้องขังสูงอายุ ผู้ต้องขังพิการ และผู้ต้องขังที่ไม่มีญาติเยี่ยมทั่วประเทศ ประจำเดือนกันยายน 2557* (ข้อมูล ณ วันที่ 5 พฤศจิกายน 2557), โดย กรมราชทัณฑ์, กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.

มนุษย์ชนแก่ผู้ต้องขังสูงอายุได้อย่างเพียงพอและเป็นการเหมาะสม อีกทั้งยังช่วยลดภาระต่าง ๆ ให้แก่ทางเรือนจำได้อีกด้วย

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุกและสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังตามหลักสากล
2. เพื่อศึกษากฎหมายและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการบังคับโทษและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำที่ประเทศไทยใช้อยู่ในปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษากฎหมายของต่างประเทศถึงมาตรการ บังคับโทษที่นำมาใช้แก่ผู้ต้องขังสูงอายุ และมาตรการอื่น ๆ แทนการบังคับโทษจำคุก เพื่อนำมาศึกษา วิเคราะห์ เปรียบเทียบ กับกฎหมาย บังคับโทษแก่ผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศไทย
4. เพื่อทำการศึกษาเปรียบเทียบ หาข้อดี ข้อเสียของมาตรการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบังคับโทษผู้ต้องขังสูงอายุเพื่อนำมาปรับใช้แก่การบังคับโทษผู้สูงอายุในประเทศไทยให้เกิดความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

เนื่องจากความเหมาะสมในเรื่องวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุกผู้สูงอายุ ซึ่งมีความตึงเครียดเพียงบางข้อเท่านั้น ประกอบกับ ความไม่พร้อมของทางเรือนจำในอันที่จะจัดสรรสวัสดิการและสงเคราะห์ผู้ต้องขังสูงอายุได้อย่างเหมาะสม ทำให้ผู้ต้องขังสูงอายุได้รับความยากลำบากและทุกข์ทรมานในการดำเนินชีวิตมากกว่าบทลงโทษที่ได้รับ ซึ่งแม้ผู้ต้องขังสูงอายุจะถูกพิพากษาให้ลงโทษจำคุกและต้องถูกคุมขังในเรือนจำทัณฑสถานอันจะต้องถูกจำกัดด้วยเสรีภาพบทบาทนอกจากสังคม แต่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนควรได้รับการดูแลตามสมควร

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมา ผู้เขียนเห็นว่าหากมีการหลีกเลี่ยงมาตรการลงโทษจำคุกในระยะสั้นและนำมาตรการแทนการลงโทษจำคุกมาใช้บังคับแก่ผู้ต้องขังสูงอายุนั้นน่าจะเป็นการลดปัญหาได้ทั้งรัฐและตัวผู้สูงอายุนั้นด้วย กล่าวคือ รัฐจะสามารถลดภาระในด้านบุคลากรซึ่งเป็นความจำเป็นสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ ลดภาระด้านสวัสดิการที่ต้องจัดให้ผู้ต้องขังสูงอายุลงได้ ส่วนผู้ต้องขังสูงอายุนั้นเองก็สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดตามมาตรการแทนการลงโทษจำคุกนั้น

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

มุ่งเน้นศึกษาในเรื่องการบังคับโทษจำคุกผู้ต้องขังสูงอายุเป็นสาระสำคัญ โดยทำการศึกษาถึงวัตถุประสงค์ของการลงโทษจำคุก สิทธิขั้นพื้นฐานตามหลักสากลของผู้ต้องขัง และหลักกฎหมายรวมถึงมาตรการต่าง ๆ ที่เป็นมาตรการทางเลือกแทนการบังคับโทษจำคุกผู้ต้องขังสูงอายุ ที่แต่ละประเทศนำมาใช้บังคับแทนการลงโทษจำคุกผู้ต้องขัง เช่น ประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐฝรั่งเศส เป็นต้น ตลอดจนหนังสือ คำอธิบาย งานวิจัยและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการศึกษาอย่างลึกซึ้งและสามารถนำมาปรับปรุงและพัฒนาวิธีการบังคับโทษคนชราให้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น

1.5 วิธีการดำเนินการศึกษา

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ทำการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยรวบรวมข้อมูลและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ กฎเกณฑ์ระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนกับสิทธิของผู้ต้องขัง กฎเกณฑ์ระหว่างประเทศว่าด้วยมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อนักโทษแห่งสหประชาชาติ กฎเกณฑ์ระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขัง กฎหมายของประเทศอังกฤษ สหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐฝรั่งเศส รวมถึงบทความ คดีความ เอกสารรายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์ ตำราทั้งในประเทศและต่างประเทศ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้ทราบวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุกและสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังตามหลักสากล
2. เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงกฎหมายและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการบังคับโทษและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำที่ประเทศไทยใช้อยู่ในปัจจุบัน
3. เพื่อให้ทราบถึงหลักกฎหมายของต่างประเทศที่เป็นมาตรการบังคับโทษที่นำมาใช้แก่ผู้ต้องขังสูงอายุ และมาตรการอื่น ๆ แทนการบังคับโทษจำคุก และสามารถนำมา วิเคราะห์ เปรียบเทียบ กับกฎหมายบังคับโทษแก่ผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศไทยได้
4. เพื่อให้เกิดความเข้าใจและสามารถนำมาวิเคราะห์ เปรียบเทียบ หาข้อดี ข้อเสียของมาตรการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบังคับโทษผู้ต้องขังสูงอายุ และสามารถหาแนวทางที่จะนำมาปรับใช้แก่การบังคับโทษผู้สูงอายุในประเทศไทยให้เกิดความเหมาะสมมากยิ่งขึ้นได้